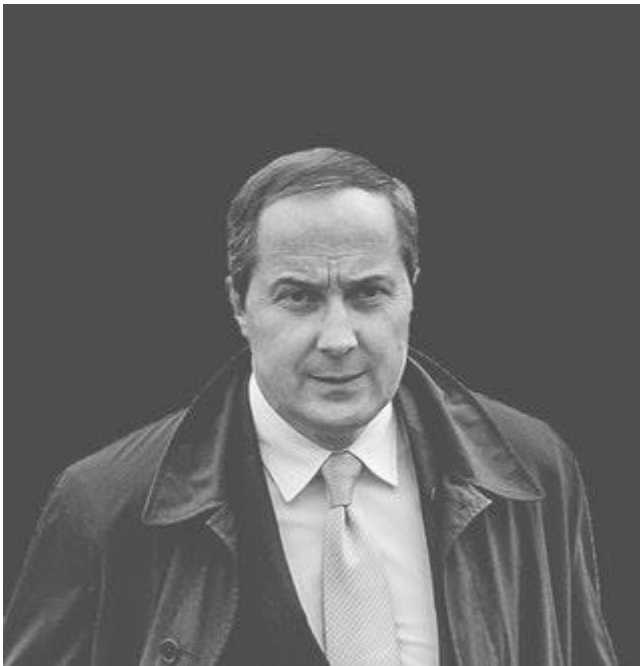

Waarom een rechtszaak over de MH17-ramp tóch zinvol is

Amsterdam

Moet dat wel, een jarenlange en peperdure rechtsgang over de MH17-ramp? Een nabestaande, een strafrechtadvocaat en een psychotherapeut reageren op vijf kritische kanttekeningen die je daarbij kunt maken.

Aanstaande maandag 17 juli is het precies drie jaar geleden dat de MH17, een toestel van Malaysia - Airlines, neerstortte in Oekraïne. Een luchtdoelraket uit de gewapende strijd tussen Rusland en Oekraïne bleek de oorzaak van de crash. Alle 298 passagiers, afkomstig uit vijf landen: Australië, België, Maleisië, - Oekraïne en Nederland, kwamen om het leven. Een rechtszaak over de verantwoordelijken voor de ramp vindt plaats in Nederland, maakten de getroffen landen onlangs bekend. Wanneer dat zal zijn, is nog niet duidelijk.

Stelling 1. Ze krijgen de daders toch niet te pakken.

Boelen: ‘Daar gaat het niet direct om. Alleen de zoektocht kan voor nabestaanden al heel betekenisvol zijn. Het biedt erkenning voor het leed dat hen getroffen heeft. Het vormt een tegenwicht voor het idee dat de wereld een onrechtvaardige plek is, waar mensen maar van alles kunnen maken.’

Knoops: ‘Er is nog geen verdachte aangewezen. Het Joint Investigation Team (JIT), het team van het Openbaar Ministerie waarin de vijf landen samenwerken, is nog bezig met onderzoek. De rechtsgang gaat lang duren, nabestaanden moeten zich dat realiseren. En het is de vraag of rechtgesproken kan worden. Het leveren van wettig en overtuigend bewijs is nogal complex in dit soort zaken. Vergelijk het met de aanslag

op het vliegtuig boven het Schotse Lockerbie. Na een diepgaand onderzoek werd een van de verdachten bij gebrek aan bewijs vrijgesproken en de andere verdachte veroordeeld. Maar zelfs bij deze zaak kreeg deze veroordeelde later een nieuw proces, omdat er te veel twijfels waren over het bewijs. De man overleed intussen. Maar ook hier zie je dus hoe moeilijk het is te spreken over “bewijs”. Die zaak laat zien hoe ingewikkeld het is om met allerlei indirecte bewijsmaterialen een verdachte te identificeren. Om te veroordelen heb je nog meer nodig. Ook al spoort het JIT mensen op die verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor het neerstorten van de MH17, dan nog moet je hen fysiek voor de rechter zien te krijgen. De JIT-landen zijn het erover eens dat het proces in Nederland moet plaatsvinden, maar is dat slim? Straks heb je bijvoorbeeld verdachten die Russisch staatsburger blijken te zijn. Rusland levert geen staatsburgers uit en zal dan niet meewerken aan een rechtsgang in Nederland. De Nederlandse overheid benadrukt dat we heel goede, onafhankelijke rechters hebben, maar het is de vraag of een land als Rusland daarmee kan leven. Tjibbe Joustra, voorzitter van de Onderzoeksraad voor Veiligheid zei onlangs in *de Volkskrant* dat ‘desnoods’ berechting bij verstek moet plaatsvinden. Op de langere termijn tast het de legitimiteit van het proces aan. Er is dan immers geen verdediging geweest. In feite geeft het kabinet met het kiezen van Nederland als locatie voor de rechtsgang een oordeel. Het bevestigt het beeld van Rusland dat het een politiek proces is. Het kabinet had dit niet moeten besluiten. Feitelijk is de deur definitief dichtgegooid om ooit nog met Rusland in gesprek te komen over de manier van berechten. Nabestaanden kunnen de keuze van het kabinet juridisch niet aanvechten. Het is vreemd dat de politiek beslist over de rechtsgang. Politiek en recht moet je scheiden. Het is nu niet meer terug te draaien, het gezichtsverlies is enorm als Nederland moet erkennen te overhaast te hebben gehandeld.’

Bakker: ‘Ik vraag mij vooral af wie nu eigenlijk daders zijn. Wie moet je tot dader bestempelen in deze oorlogssituatie? Is het degene die op de knop heeft gedrukt? Of degenen die de opdrachten gaven? Er zijn in elk geval ongelooflijk stomme fouten gemaakt. Misschien komen de verantwoordelijken nog eens tevoorschijn. De zoektocht moet doorgaan. Het kan niet anders.’

Stelling 2. Je geliefden krijg je niet terug met een slepende rechtszaak.

Knoops: ‘Dat is waar, maar de vraag is vooral of je wilt weten wat er echt gebeurd is. Het strafproces is een zoektocht naar de waarheid, mits er ook ruimte is voor tegenspraak van de verdachten. Anders wordt het een eenzijdig verhaal. Hoor en wederhoor moet daarom worden toegepast. Het moet een uitkomst zijn die gedragen wordt door de internationale gemeenschap, en niet alleen door de vijf bij dit proces betrokken landen. Er wordt veel gesproken over rechten van nabestaanden, dat ze spreekrecht hebben in een proces in Nederland en schadevergoeding kunnen eisen. Vergeet niet dat de rechten van verdachten ook optimaal beschermd moeten worden, wil het proces een legitieme basis hebben.’

Boelen: 'Het doel is niet het terugkrijgen van geliefden, dat kan niet meer. Verantwoordelijken moeten er niet mee weg kunnen komen. Wat deze ramp met mensen doet, verschilt per persoon. Sommigen accepteren het, anderen kunnen dat niet. Alle aandacht voor het proces biedt troost, maar de keerzijde is dat die aandacht ook telkens weer de ellende naar boven haalt. Mensen hebben geen controle over wat wanneer wordt aangewakkerd. De MH17-ramp is publiek bezit geworden. De gerichtheid op de ramp en het onrecht moeten in balans zijn met de focus op het weer oppakken van je leven. Dat helpt het beste. Zoek afleiding van het verlies, is het advies. Je mag er wel mee bezig zijn, maar probeer je aandacht ook te richten op activiteiten die niets te maken hebben met verdriet en verlies.'

Bakker: 'Ik snap dat berechting moet plaatsvinden. Wie een moord pleegt, moet berecht worden. Feitelijk is het juist: je krijgt je geliefden er niet mee terug. Ik heb respect voor mensen die zeggen dat berechten een oplossing is. Ik, als gelovige, geef het uit handen aan God. Dat geeft de nodige rust. Ik ben niet meer zo bezig met de schuldvraag. Een broer van mijn overleden neef gaf enkele uren na de ramp een interview voor CNN waarin hij getuigde dat hij wist dat zijn broer en schoonzus in goede handen waren bij God. Dat zou ik op dat moment niet gekund hebben, maar het was een krachtig getuigenis. Natuurlijk is er ook boosheid over wat gebeurd is. Die heb ik ook nog steeds. Maar het vinden van de verantwoordelijken lost het verdriet en de boosheid niet op.'

Stelling 3. Er is geen passende straf voor het leed dat slachtoffers is aangedaan.

Knoops: 'Mocht er al een veroordeling plaatsvinden en een straf worden opgelegd, dan heb je hiermee niet de levens terug van de omgekomen mensen. Je kunt in het strafrecht niet spreken over verhoudingen van straf tot leed. Dat zijn twee totaal verschillende grootheden.'

Boelen: 'Vanuit de nabestaanden gezien bestaat er geen passende straf. Maar het niet proberen te bestraffen van de daad is ook nadelig voor het verwerkingsproces.'

Bakker: 'Dat klopt. Stel, ze vinden degene die op de knop heeft gedrukt en de man die gezegd heeft dat ze moeten schieten. Die krijgen vervolgens de doodstraf – waar ik persoonlijk overigens tegen ben. Is het dan opgelost? Nee. Ik heb geen flauw idee over wat de strafmaat zou moeten zijn. Dan zou ik in het hoofd en het hart van de daders moeten kunnen kijken. Dat kan ik niet, daar is God voor.'

Stelling 4. De schuldigen zijn ook maar pionnen in een groter systeem.

Knoops: ‘Je moet eerst weten wat er uit het onderzoek komt. Is het geen inschattingsfout geweest? Een menselijk falen kan bijvoorbeeld ook een rol gespeeld hebben. Het maakt de zaak complex. Wie heeft de opdracht fysiek uitgevoerd? Was er sprake van een bepaalde, hiërarchische structuur? Dat soort dingen moeten uitgezocht worden.’

Boelen: ‘Het zou kunnen dat het pionnen zijn geweest, maar iemand die op de knop heeft gedrukt, moet berecht worden. Los van de strafmaat is het voor nabestaanden belangrijk te weten hoe het zit. Hoe meer je kunt ontrafelen, hoe beter het is. Het maakt mensen rustiger.’

Bakker: ‘Het zou onrechtvaardig zijn als alleen pionnen straf krijgen. In deze oorlogssituatie gaat het om hoofdverantwoordelijken en die zitten op hogere niveaus dan de man die de knop heeft bediend.’

Stelling 5. Zo’n proces kost heel veel geld en energie.

Knoops: ‘Wat is de prijs van waarheid? In juridische zin is die vaak heel hoog. Of het het waard is, is een politiek-gevoelsmatig argument. Mijn ervaring bij tribunalen is dat zulke processen gigantisch veel geld kosten en niet altijd opleveren wat men hoopt.’

Reconstructie van de schade van de MH17 tijdens een eerdere presentatie van het rapport van de Onderzoeksraad voor Veiligheid over de vliegramp.

Boelen: ‘Ja, het kost veel, maar het is het waard, gezien de omvang en betekenis van de ramp.’

Bakker: ‘Met deze stelling heb ik geen probleem. Als dit nodig is, dan moet het gebeuren.’ <

wie is wie?

Geert-Jan Knoops is internationaal strafrechtadvocaat en bijzonder hoogleraar politiek van het internationaal recht aan de Universiteit van Amsterdam.

Paul Boelen is klinisch psycholoog/psychotherapeut en werkzaam bij de Universiteit Utrecht en Arq Psychotrauma Expert Groep.

Bram Bakker verloor zijn neef en nicht Arjen en Yvonne Ryder uit Australië bij de ramp met de MH17.